

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2016/7

GELENEKSEL BAYRAMLARIN HALK HAYATINDAKİ ROLÜ*

The Role of Traditional Holidays In Public Life

*Aktaran: Tugba GÖNEL SÖNMEZ***

Uygurlar tarih boyunca sahip oldukları feraset ve ahlak anlayışı, Şamanizm, Budizm, Manihaizm gibi birçok dine mensup olmaları, yaşadıkları coğrafya ve iklim şartları sonucunda ürettikleri farklı ürünler, mutfak kültürü, mimari ve estetik zevki ve çeşitli ticari faaliyetleri neticesinde toy-düğün, bayram-merasim ve cenaze gibi zamanlar için kendilerine özgü kültürel bir doku oluşturmuş ve bu kültürü Çin Halk Cumhuriyetinin çok kültürlü yapısına kazandırmıştır. Ak Kar Bayramı, Nevruz Bayramı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Kök Meşrebi¹, Dolan Meşrebi, Gül Seylisi², Bağ Seylisi, Kavun Seylisi, Erik Seylisi, Üzüm Seylisi ve İncir Seylisi gibi tören ve bayramların Uygur kültürü için önem taşıyan ve halkı birleştirici, bütünleştirici özellikleriyle ön plana çıkan bu özel zamanlardan olduğunu söylemek mümkündür.

Törenler ve bayramlar, dünya üzerindeki tüm milletlerde ortak olan kültürel olgular olup bu noktada bayramı olmayan bir milletin varlığından söz etmek mümkün değildir. Bayramların milli kültür içerisinde şekillenmesi ve özümsemesi yakın dönem tarihinin değil; köklü ve asırlık bir tarihin ürünüdür. Bu sebeple geleneksel formda olan bayramlar, halkın tarihinde geçirmiş olduğu sosyo-kültürel gelişim ve değişim sürecine ayak uydurarak günümüze ulaşırlar. Bu uyum sürecine ayak uyduramayan kimi bayramlar, zamanla yok olurlar. Örneğin; Uygurların eski dönemlerde kutladıkları Av Merasimi ve But Seylisi bu bayramlar arasında sayılabilir. Bazı bayramlar ise bu tarihi süreç içerisinde daha da benimsenerek geleneksel bir hal alırlar. Çinlilerin Bahar Bayramı, Uygur Türklerinin Nevruz, Ramazan ve Kurban Bayramlarının geleneksel bayramlar arasında olduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel Bayramlar, diğer bayramlara göre daha uzun bir tarihi geçmişe ve daha yaygın bir etki gücüne sahiptir. Dolayısıyla halkın sosyo-kültürel yaşamında önemli rol oynarlar.

Çalışmamızda tarihi süreçle birlikte atalarımızdan günümüze ulaşan geleneksel bayramlarımızın halkın yaşamındaki rolü ele alınacaktır. Aşağıda Uygur Türklerinin geleneksel bayramları olarak bilinen Nevruz, Ramazan ve Kurban Bayramında yapılan gelenekler hakkında bilgi verilip bu bayramların toplum yaşamındaki rolü tanıtılıp değerlendirilmiştir.

* Abduğeni Abdükürim ve Pezilet Abdükürim tarafından 2010 yılında yazılan “Eneniviy Bayramların Xelq Turmuşidiki Roli Heqqide” adlı makale Şincañ İctimâiy Penler Munbiri 2: 93-100’de yayınlanmıştır.

** Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir-TÜRKİYE, E-posta: tugbagonel@nevsehir.edu.tr.

¹ Meşrep kelimesi “ziyafet, keyif meclisi ve şölen” anlamlarına gelmektedir.

² Seyle kelimesi “gezme, gezinti ve şenlik” anlamlarına gelmektedir.

1. Nevruz Bayramı

Nevruz Bayramı Uygur Türkler arasında coşkulu bir şekilde kutlanan yeni yıl bayramı olup Güneş Takvimine göre bir yılın bitip bir yılın başladığı gün olan Miladi 21-22 Mart günlerinde kutlanmaktadır. Bu bayramda icra edilen gelenekler şu şekildedir:

Nevruz Bayramı, yurdun her yerinde coşkulu bir şekilde kutlanır. İnsanlar bayramı geçirmek için belirledikleri muhitlerdeki mesire alanlarına ve ırmak kenarlarına toplanırlar.

Nevruz günü, bayramlık kıyafetler giyilerek araçlarla Nevruz meydanına gidilir. Meydanda makamcı ve destancı gibi halk sanatçılarının yanı sıra aşçı, fırıncı, kasap ve güreşçiler hazır bulunur. Bayrama katılmak için herhangi bir yaş ve cinsiyet sınırlaması olmadığından büyükten küçüğe herkes meydanda toplanır. Mahallenin önde gelen kişileri nezaretine “Nevruz aşı” pişirilir. Çeşitli gösteriler ve cambaz oyunları yapılır, mahalleler arası güreş ve oğlak kapmaca müsabakaları düzenlenir. Meşrep yapılıp sema ussülü oynanır, destancı ve hikâyeciler icrada bulunur. Çocukların oynayabileceği çark-ı felek (dönen salıncak) ve salıncaklar hazırlanır.

Bayramında halk arasındaki problemler de istişare edilip çözüm yolları aranır. Hasta ve yaşlı kimseler ziyaret edilip yardımcı olunur. Büyük küçük herkes, birbirinin bayramını tebrik eder.

2. Ramazan ve Kurban Bayramı

Ramazan ve Kurban Bayramları Uygurların İslamiyeti kabul etmesiyle kutlanmaya başlamıştır. Her ne kadar bu bayramlarla İslamiyet ile birlikte tanışılmış olsa da Uygurların kendi kültür daireleri içerisinde yoğrulup geleneksel bir yapıya dönüşmüş, Uygurların misafirperver ruhu ve sanat anlayışı bu ritüele aksetmiştir.

Bayramdan önce evlerde temizlik yapılır. Sanza (yağda kavrulmuş makarna), boğursak (yağda pişirilmiş hamur), katlama ve tokaç (çörek) gibi yemekler bol miktarda hazırlanır. Herkes kıyafetlerini giyip süslenir. Bayram namazından sonra davul zurna çalınıp sema ussülü oynanır. Bayram günü cambazlık, oğlak kapmaca ve at yarışı gibi çeşitli eğlenceler yapılır. Çocuklar için salıncak ve çark-ı felek hazırlanır.

Ramazan Bayramı Hicri Takvime göre Şevval ayının birinci günü başlar. Hicri Takvimde dokuzuncu ay, Ramazan ayı olup İslam dinine inanan kişilerin beş şartından biri olan oruç farizalarını yerine getirdikleri aydır. Ramazan Bayramı, oruç vazifesini eda etmenin şerefine kutlanan bir bayramdır.

Ramazan Bayramı arifesinde şehrin her yerinde hazırlıklar yapılır. Mahallenin önde gelen kişileri veya din adamları nezaretinde yollar ve köprüler onarılır, yoksul, fakir kişilerin evleri tamir edilir, komşular imece usulüyle çeşitli ekmekler ve çörekler pişirir, kısacası güzel bir bayram geçirmek için gerekli tüm hazırlıklar yapılır.

Bayramın birinci günü, erkekler camide bayram namazı kılarlar. Bu namazda vaaz verilir ve bayramından öneminden, iyi insan olmanın erdeminden bahsedilir. Namazdan sonra cemaat, gruplar halinde mezarlık ziyaretine gider ve dua eder. Böylece bayram başlamış olur.

Ramazan Bayramı üç gün sürmekle birlikte; aileler kendi durumlarına göre bu süreyi uzatabilirler. Bayram süresince herkes birbiri ile bayramlaşır.

Kurban Bayramı, Ramazan Bayramına benzer şekilde İslamiyetin kabulü ile kutlanmaya başlanmış ve zamanla gelenekselleşmiştir. Kurban Bayramı, Hicri Takvime göre 12. ayın (Zilhicce) 12. günüdür. Kurban Bayramındaki gelenekler genel itibarıyla Ramazan Bayramına benzer, farklı olan kısım bu bayramda durumu müsait olan kişilerin kurban

kesmesidir. Kurban kesen kişiler, kesemeyen kişilere kurban eti vermekle yükümlüdür. Bayram namazında cemaat toplanır ve yedi kez tekbir getirir.

Nevruz Bayramı, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı Uygurların geleneksel bayramları olup zamanı, kutlanma şekli ve teması yönünden farklılıklara sahiptir. Uygurlar eski tarihi dönemlerden beri bu bayramları kutlamakla birlikte; tarihsel gelişim sürecinde Uygur kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Bayramlar vasıtasıyla toplumda birliktelik ruhu artmakta, milli bilinç oluşmakta ve sosyal ilişkiler gelişmektedir. Halkın yaşamıyla yakından ilişkili olan bayramların rolünü birkaç maddeyle özetlemek gerekirse;

2.1. Geleneksel bayramlar; aile, mahalle, köy ve hatta tüm milletin fertlerini esas alan bir halk bayramı olup fertler arasındaki ilişkileri düzenler ve dostluk, birliktelik duygularını güçlendirir. Bayramlar, sadece eğlenmek ve hoşça vakit geçirmek amacıyla geçirilen günler değildir. Bayramlar küçüklerin, komşuların, çocukların, meslektaşların ve yurttaşların ilişkilerini düzenleyip kişiler arasındaki sorunların giderilmesine vesile olur.

Uygurlar, tarihi geçmişinden beri dostluk ve arkadaşlığı önemseyen bir millettir. Uygurlar arasında "Ayrılğanni böre yer" (Ayrılanı kurt kapar.), "İş ömlükte küç birlikte" (İş dostlukla güç birlikte), "Yalğuz atnin çeni çıqmas" (Yalnız atın tozu çıkmaz) gibi dostluğun, birlikteliğin önemini vurgulayan atasözleri bulunmaktadır. Uygurların bu tasavvuru bayramlara da yansımıştır.

Her yıl Nevruz Bayramı geldiğinde organize olunur ve mahalledeki önemli meseleler halledilmeye çalışılır. O yıl çiftçiliğin nasıl yapılacağına ve zor hava şartlarıyla nasıl mücadele edileceğine karar verilir. Eski yollar, köprüler onarılır, suyolları temizlenir ve tarım faaliyetleri için gerekli hazırlıklar yapılır. Düşkün ve fakirlere bireysel olarak ya da topluca yardımlar yapılır.

Ramazan ve Kurban Bayramlarında da çokça yardım yapılır. İslamiyete göre her kişi malının zekâtını vermekle yükümlüdür. Arife günü veya Bayram namazı kılınıncaya kadarki süre zekât vermek için en uygun zamandır. Yine Kurban Bayramında da kurban kesenler, kesmeyenlere kurban eti vermekle yükümlüdür.

Ramazan ve Kurban Bayramları, beraberlik duygusunu güçlendirirken kişinin maddi durumuna bakmaksızın herkesin aynı bayram sevincini yaşamasını sağlar. Zenginin fakire yaptığı bayram ziyaretleri de her iki grup arasındaki münasebeti geliştirir.

Ramazan ve Kurban Bayramlarında kavga etmek, kumar oynamak, içki içmek zina yapmak, sigara içmek ve hoş olmayan davranışlarda bulunmak yasaktır. Bayramlar, insanlara mülayimliği ve misafirperverliği teşvik etmesi sebebiyle toplumda düzenleyici rol oynar. Kişiler arasındaki küskünlük, dargınlık bayram vesilesiyle sona erer ve böylece dostluk mefhumu güçlenir. Kişiler arasındaki husumeti kaldırmak için Uygur kültüründe "çay koyuş" geleneği vardır. Bu gelenek iki şekilde yapılır.

Komşular ve arkadaşlar küs olan kişilere nasihat eder ve arabuluculuk yapar, yine onların teşvikiyle iki taraftan biri diğerini evine çaya davet eder, davet edilen kişi de davete icabet eder, böylece küskünlük ortadan kalkar.

Topluma karşı zararlı bir şey yapan kişi önde gelen kişileri ve mahalleliyi evine çaya davet eder ve herkesten özür diler.

"Çay Koyuş" âdeti Uygurların gündelik yaşamında sıklıkla uygulanan bir gelenek olup özellikle küskünlerin barışması gereken bayramlarda daha çok yapılır.

Sonuç olarak geleneksel bayramların emek, dostluk, iyilik ve mutluluk bayramı olduğunu ve halkın yaşamında önemli rolleri olduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Bayramlarda gençlerin geleneksel kültürü öğrenmesi sebebiyle bayramlar, gençlere ahlaki ve geleneksel değerlerin aktarıldığı bir mektep mahiyetindedir. Halk arasında “Balani mektepke ber, mektepke bermisen meşrepke ber” (Balani mektebe gönder, mektebe göndermezsen meşrebe gönder) şeklindeki atasözü yaygın olarak kullanılmakla birlikte; bu söz meşrep dışındaki diğer sanatsal faaliyet ve toplantıların gençlerin eğitimindeki rolünü vurgulamaktadır. Gençler, bayramlar vasıtasıyla çeşitli etkinliklere katılıp çeşitli ahlak ve görgü kurallarını öğrenme ve uygulama fırsatı bulurlar.

Bayramlarda misafirperverliğe özellikle önem gösterilir ve aileler her gün birkaç yerde misafir olur veya misafir ağırlarlar. Misafirlığe gitmeden önce ilk olarak anne-baba, kayınvalide-kayınpeder ziyaret edilir, ardından akrabalar ve komşulara gidilir. Ayrıca çevredeki yoksul ve gariban kişiler de ziyaret edilir. Gençler, bu vasıtayla misafirlikteki görgü ve ahlak kurallarını, misafir ağırlamayı öğrenir ve sosyal ilişkilerini geliştirirler. Bu bağlamda bayramların gençlerin eğitildiği bir mektep olduğunu söylemek mümkündür.

Bayramlar süresince yapılan önemli geleneklerden biri de kabir ziyaretleridir. Bu ziyaretler dini bir özellik taşımayıp geleneksel kültürün bir parçasıdır ve küçüklerin büyüklerini hatırlamasını sağlarken hayatın kısıtlılığını ve insanın ansızın ölebileceğini hatırlatır.

2.3. Bayramlarda mahalleler temizlenir, düzenlenir ve bu durum halkın yaşamında esenlik sağlar. Her yıl bayram arifesinde önde gelen kişilerin nezaretinde ihtiyacı olan kişilerin evleri, yollar ve köprüler onarılır, çevre temizliği yapılır.

Bayram arifesinde evlerde de bayram temizliği yapılır, gereksiz eşyalar ayıklanır, halılar yıkanır, her yer dip köşe temizlenir, havalandırılması gereken malzemeler güneşlendirilir ve mutfak eşyaları yeniden tanzim edilir.

Bayramlarda kişisel temizlik de önemlidir. Bayramlarda banyo yapılmalı, erkekler tıraş olmalı ve kızlar saçlarını tarayıp örmelidir. Ayrıca kızlar ve gelinler ellerine kına yakmalıdır.

Bayramlardaki önemli unsurlardan bir tanesi de yemek ikramıdır. Bayram için hazırlanan Sanza (yağda kavrulmuş makarna), boğursak (yağda pişirilmiş hamur), katlama ve tokaç (çörek) gibi yiyeceklerin de temizliğine dikkat edilmeli, Kurban Bayramında kurban eti temizce muhafaza edilmelidir. Kurban için kesilecek hayvanlar genellikle bayramdan bir iki ay önce alınıp beslenirler, böylece hayvanın beslenmesine dikkat edilmiş olur. Ayrıca kesilecek hayvanın sakat veya özürlü olmamasına da dikkat edilmelidir.

2.4. Bayramlarda tüketim fazla olduğundan alışveriş ve ticaret dolayısıyla esnafın geliri fazla olur. Bayram hazırlıkları bayramdan ortalama iki ay önce başladığından bu sürede kurbanlık hayvan ticareti de yapılır. Ayrıca bayram öncesi pazar alışverişi yapılır, çeşitli yiyecek ve giyecekler, mutfak eşyaları alınır.

2.5. Bayramlar, milli örf ve adetlerin renkli tarafını oluşturduklarından kültür turizminin gelişmesinde bir araç mahiyetindedirler. Kültür turizmi son zamanlarda daha çok tercih edilmekle birlikte; Şincan’a kültür turizmi için gelen ziyaretçilerin sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. Şincan’daki azınlıkların her birinin kendine özgü bayram adetleri ve gelenekleri olup bu değerler kültür turizmi bağlamında tanıtılması gereken ürünlerdir. Böylece halk ekonomisine de katkı sağlanacaktır.

Sonuç olarak geleneksel bayramlar emek, dostluk, mutluluk, esenlik, şefkat ve ahlak bayramıdır. Son zamanlarda bayram geleneklerine tam olarak uyulmadığı (içki içip kavgaya etmek, çevreye zarar vermek, kumar oynamak, zina yapmak) görülmektedir. Bu noktada toplum içerisinde görülen bu uygunsuz davranışlara izin vermeyip bayramları layıkıyla geçirmeli ve vatanımıza faydalı birer fert olmalıyız.

Kaynakça

ABDURÉHİM, Enver (2007), *Ana Medeniyet Biznin Yiltizimiz: Şıncañ Yaşlar-Ösmürler* Neşriyatı.

EMET, Cappar (1995), “Biznin Bayram Murasimlirimiz”, *Milletler İttipaki Jurnili*, San 2.

HEBİBULLA, Abduréhim (1993), *Uygur Etnografiyisi: Şıncañ Helk* Neşriyatı.

METSEYDİ, Enver (2003), *Ecdad Hékmitti ve Evlad Hisliti: Keşker Uygur* Neşriyatı.

NİYAZ, Rizvan; NİYAZ, Gülşen (1999), “Şıncañdiki Az Sanlik Milletlernin Bayramliri ve Alahidiliki”, *Şıncañ İctimaiy Penler Tetkikati*, San 2.

RAHMAN, Abdukérim (1989), *Uygur Folklori Hekkide Bayan: Şıncañ Helk* Neşriyatı.

TİLİVALDİ, İsmail (2005), “İnak Şincan Berpa Kilip, Güzel Kelgüsü Yaritayli”, *Şıncañ İctimaiy Penler Tetkikati*, San 2.

TURSUN, Enver (2007), *Uygur Örp Adetliridin Örnekler: Şıncañ Univérsiteti* Neşriyatı.

TURSUN, İmin (2001), *Noruzname: Şıncañ Helk* Neşriyatı.